

Ігор ШКОЛА, Роксоляна КРАВЧУК, Олександр КОРОЛЬЧУК

ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ

Розглянуто концептуальні підходи до розвитку регіонів у інноваційному векторі. Обґрунтовано складові концепції та шляхи їх реалізації, у контексті формування інноваційної моделі розвитку підприємництва в прикордонному регіоні.

Інтеграція України до європейського економічного простору, яку проголошено як пріоритетний вектор входження до світового господарства, поставила на порядок денний конкретні вимоги до розвитку та функціонування національних підприємницьких структур (насамперед у західних прикордонних регіонах) в умовах розширення ЄС. Доводиться визнати, що абсолютна більшість проблем для вітчизняних підприємств у зв'язку із новим етапом розширення ЄС є наслідком відставання України від його нових членів за глибиною ринково спрямованих соціально-економічних перетворень, економічної та технологічної модернізації, що зумовлює недостатню конкурентоспроможність українських товарів і послуг і що може призвести до кризової ситуації. Отже, ключова увага має бути відведена розробці і реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств на ринку ЄС з відповідними умовами та етапами підготовки внутрішнього економічного середовища до європейських вимог (досягнення європейського рівня продуктивності праці, прибутковості виробництва, заробітної плати та інших параметрів).

Розширення ЄС підтверджує необхідність прискорення економічних реформ у цілому та реструктуризації виробництва зокрема, оскільки можливість скористатися позитивними ефектами розширення багато в чому визначається рівнем і динамікою розвитку української економіки, її здатністю швидко адаптуватися до змін на міжнародних ринках. Крім того, побудова нової моделі співробітництва з розширеним ЄС, у свою чергу, залежатиме від економічних перетворень в Україні та переходу на інноваційний шлях розвитку. Ця модель має передбачати як відповідні внутрішні заходи, так і зустрічні кроки з боку ЄС. Це означає зміцнення внутрішньої конкурентоспроможності національної економіки з орієнтацією на поступове досягнення європейських соціально-економічних параметрів розвитку, з одного боку, та створення у перспективі зони вільної торгівлі Україна – ЄС на основі асиметричного відкриття ринків на користь України – з іншого. Усе це визначає високу *актуальність* даного дослідження.

Наголосимо, що детальний аналіз проблеми посилення інноваційної орієнтації підприємництва та деяких напрямів її розв'язання пояснюється важливістю цього фактора стратегічної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, орієнтованої на створення вертикальних маркетингових систем, франчайзингових відносин тощо,

оскільки подальше просування України на шляху інтеграції в ЄС неможливе без підвищення ролі підприємництва, яке є надійною основою, головним структуроутворювальним елементом конкурентно-ринкового середовища, важливою рушійною силою розвитку країни загалом і прикордонного регіону зокрема, сприяє вирішенню низки соціально-економічних проблем, розширює можливості працевлаштування населення, повнішого задоволення потреб споживачів.

Очевидно, що розвиток економічного середовища сукупності підприємницьких структур прикордонної території повинен відбуватися збалансовано і комплексно у напрямі посилення конкурентоспроможності кожного підприємства і господарського комплексу регіону загалом, що сприятиме економічному зростанню всього регіону. Ціллю даного дослідження є розробка інноваційної моделі розвитку у прикордонному регіоні.

Таким чином, враховуючи викладене, необхідна розробка і реалізація на регіональному рівні інноваційної моделі розвитку, концептуальними моментами якої визначимо наступне:

- інноваційна модель розвитку прикордонного регіону формується на концепції інноваційної політики розвитку підприємництва, яка забезпечує пріоритет інновацій, підвищує інноваційну активність підприємств, прискорює НТП, зменшує розрив у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів;

- забезпечення функціонування та розвитку підприємництва (основні блоки: нормативно-правовий, фінансовий, інфраструктурний, підприємницький, кадровий, ресурсний) розглядається у контексті побудови транскордонної зони науково-технічної діяльності з врахуванням інтересів залученого прикордонного регіону у рамках посилення євроінтеграційних процесів;

- має бути конструктивна взаємодія бізнесу, науки і держави на відповідних рівнях для підвищення ефективності використання наявних геоекономічного та наукового потенціалів прикордонного регіону;

- доцільне підключення підприємницьких структур до транс'європейських мереж і міжнародних стратегічних альянсів з метою забезпечення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності і поліпшення ситуації на ринку праці та для поглиблення секторального співробітництва України та ЄС. Зокрема для активізації науково-технічної та інноваційної діяльності. Україна повинна підключитися до транс'європейських мереж з метою подальшого інтегрування її до ЄС, використання результатів наукових досліджень, стимулювання запровадження інновацій і розвитку людських ресурсів та науково-дослідного потенціалу.

Зазначимо, що реалізація активної інноваційної політики на регіональному рівні поступово *привертає увагу науковців* [1, 2, 3, 4, 5, 6 та ін.] і повинна стати концептуальним напрямом розвитку прикордонного підприємництва. При цьому, базовим визначальним елементом нової регіональної стратегії повинна бути формула: "бізнес - наука - держава". Виступаючи за інтеграцію України в ЄС, вітчизняне підприємництво повинно бути готовим як до активного співробітництва з представниками бізнесу країн європейської спільноти безпосередньо, так і до конструктивної взаємодії з державними інституціями і науковими організаціями.

На наш погляд, державна політика у сфері стимулювання інноваційних процесів і розвитку інноваційного підприємництва має бути сфокусована на формуванні

основних стратегічних напрямків та реалізації програм розвитку інноваційних і технологічних лідерів (“центрів зростання”, “басейнів нововведень”) з врахуванням світового досвіду. Так, широке розповсюдження в країнах ЄС набули “полюси росту”, перетворення яких у важливий фактор регіонального економічного розвитку багато в чому пов’язане з тією роллю, яку вони відіграють у просторовій концентрації науково-технічної діяльності, в породженні науково-технічних фірм, які займаються доведенням розробок, здійснюваних університетами і технічними вищими навчальними закладами, а також, які розробляють нові види промислової продукції, придатні для реалізації на ринку. Очевидно, що такі “полюси росту” проблемних районів (до яких належать і прикордонні регіони – *авт.*) можуть поступово вивести економіку регіонів зі стану депресії [7, 31].

Наголосимо, що серед наявних резервів вирівнювання (у бік зростання) інноваційного потенціалу регіонів можна виділити низку заходів, спрямованих на активізацію їхніх науково-технічних і підприємницьких структур: здійснення спеціальних цільових програм на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях; прямі державні субсидії та цільові асигнування регіональних органів влади; податкові пільги, спрямовані на стимулювання регіонального інноваційного розвитку; формування наукових (технологічних) парків; створення інкубаторів малого інноваційного бізнесу; утворення під егідою держави та місцевих органів виконавчої влади центрів з передачі технологій з державного в підприємницький сектор; організація управлінського консультування підприємців.

Варто підкреслити, що за умов розширення ЄС у створенні і діяльності підприємницьких структур на прикордонних територіях у рамках транскордонної зони науково-технічної діяльності, яка виступає реальним суб’єктом господарської діяльності, є багато позитивних моментів: можливість реалізації загальних соціально-економічних інтересів партнерів; активізація обміну новими методами роботи; формування виробничої, ділової, прикордонної інфраструктури шляхом спільних зусиль і залучення фінансових ресурсів; збільшення кількості підприємств, а, відповідно, і робочих місць на цій території; залучення інвестицій, новітніх технологій; адаптація до нових економічних умов господарювання; розвиток експортного потенціалу, ЗЕД і вихід на світовий ринок та інші переваги.

Зазначимо, що запровадження спеціального режиму у рамках транскордонної науково-технічної зони (ТНТЗ) орієнтоване, насамперед на розвиток науково-технічного потенціалу, формування дієвого механізму стимулювання фундаментальних і прикладних досліджень та впровадження їх результатів у виробництво. Але, потрібно підкреслити, що ефективність функціонування ТНТЗ значною мірою залежить від того, наскільки оптимальним буде співвідношення між реалізацією інтересів території, на якій безпосередньо розміщена зона, та інтересами країн в цілому. Оптимізація даного співвідношення інтересів – завдання адміністрації зони, місцевих влад, відповідних державних і міжнародних інститутів країн-партнерів. При цьому державна політика сприяння розвитку ТНТЗ повинна мати відповідні пріоритети, тобто надавати переваги на даному етапі розвитку певних галузей, видів діяльності, форм господарювання конкретних регіонів з тим, щоб найефективніше використати їхній природний та економічний потенціали, забезпечити поєднання місцевих, регіональних, національних та міжнародних

економічних інтересів. Крім того, потрібно враховувати, що одним із важливих факторів, які стимулюють іноземні підприємства розпочинати діяльність за кордоном, є наявність відносно дешевої і висококваліфікованої робочої сили в приймаючій країні. А це, у свою чергу, означає, що для подолання низки проблем, які виникають (мовний бар'єр; специфіка умов найму, врегулювання суперечок між роботодавцями та робітниками тощо) при використанні трудових ресурсів України у процесі функціонування ТНТЗ, важливо, щоб було створено законодавче поле, яке б захищало соціальні права громадян та забезпечувало сприятливі умови для успішного функціонування ТНТЗ.

Ключову роль у становленні інноваційного підприємництва покликана зіграти система інститутів його підтримки, тобто інноваційна інфраструктура. Вона, судячи з досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, включає три головних функціональних блоки (рис. 1).

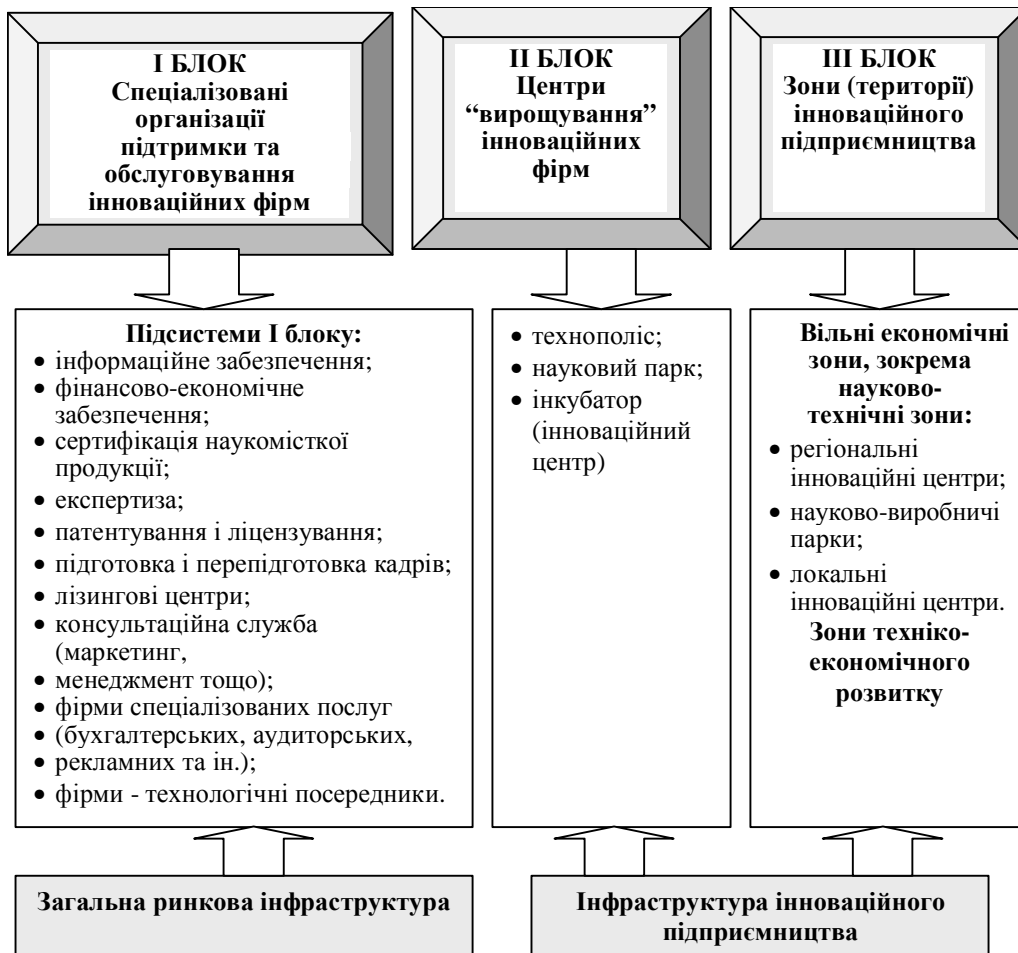

Рис. 1. Функціональні блоки інноваційної інфраструктури

При цьому елементи першого блоку можна розглядати як об'єкти загальної ринкової інфраструктури, а другого і третього – як об'єкти інфраструктури як бізнесу в цілому, так і інноваційного підприємництва, зокрема.

Усі названі підсистеми I блоку знаходяться в Україні загалом, і у регіонах зокрема, на початковій стадії формування (мабуть, відносно просунутим можна вважати стан інформаційного забезпечення, підготовки кадрів і консалтингових послуг). Крім того, також доцільно забезпечити ефективність функціонування регіональних фондів сприяння розвитку прикордонного підприємництва, на які покласти виконання таких завдань, як: послуги консалтингу щодо управління підприємствами, залучення інвестицій, передачі нових технологій і т.д.; надання фінансових ресурсів (кредитів, гарантій під банківські кредити, грантів, субвенцій в основному для МСП); створення підприємницької інфраструктури.

Другий функціональний блок інноваційної інфраструктури представлений "центрами вирощування" (інкубаторами) бізнесу, у т.ч. малих інноваційних фірм. Технопарки і технополіси розглядаються як найбільш досконалі форми управління циклом "наука–техніка–виробництво". Функції інноваційних центрів охоплюють різні стадії інноваційного процесу, особливо стимулювання переходу від експериментального виробництва до комерційного освоєння нової продукції. Для цього не завжди потрібно створення нових компаній. Часто інноваційні центри надають дослідникам-підприємцям допомогу в продажі ліцензії на новий продукт уже діючим виробникам. Чимало інноваційних центрів перебувають у віданні місцевої влади, а більш великі входять у Європейську мережу з базою в Брюсселі, яка об'єднує приблизно 40 інноваційних центрів. Зв'язуючи інноваційні центри різних країн, Європейська мережа полегшує фірмам міжкраїнову торгівлю технологіями.

Крім того, сьогодні відбувається формування таких альтернативних інноваційних структур, як віртуальні інноваційні центри. Віртуальні інноваційні інформаційні банки містять інформацію про потрібні розробки та їхніх авторів, а режим on-line поєднує дослідників різних сфер із різних країн у єдиний процес створення інноваційного продукту.

Віртуальні наукові та інноваційні центри повинні забезпечити процес впорядкування інформації про наявні інноваційні продукти в сучасній інформаційній економіці через каталоги інформаційних інноваційних банків. Завданнями таких центрів повинні бути: акумулювання та впорядкування інформації про наявні інноваційні продукти, координація взаємодії дослідницьких колективів та їх партнерів, підвищення комерційної привабливості та економічної ефективності проектів [1, 147–148]. У даному контексті дуже цікавою є думка про те, що віртуальні інноваційні центри можуть народжуватися та функціонувати в тілі вже звичних інноваційних структур – технопарків, технополісів, вони не вимагають значних ресурсів і ефективніше використовують науковий потенціал України [8, 25].

Третій функціональний блок розглядає ВЕЗ, у першу чергу НТЗ та їхні підтипи, зони техніко-економічного розвитку як зони (території) інноваційного підприємництва. Зазначимо, що характерною рисою НТЗ є їхня спрямованість на розвиток МСП, орієнтованого на здійснення інновацій, інтенсифікацію інноваційного процесу. Ми погоджуємося з твердженням, що "загалом в Україні доцільно використовувати модульну систему інноваційних організацій, опорним модулем якої повинен стати

інкубатор, доповнюючи та розширюючи який, будуть створюватися наукові парки, технополіси, регіони науки" [3, 277] та формуватися "басейни нововведень", тобто зони активної науково-технічної діяльності. Зазначимо, що економічно розвинуті регіони намагаються реалізувати широкомасштабні проекти, які не збігаються з кордонами, створюючи транснаціональні об'єднання, різні за напрямком діяльності. Так, 8 регіонів Південного Середземномор'я заявили про необхідність створення високотехнологічної зони. Група "Еуреджіо" залучає прикордонні голландські та німецькі області для спільних широкомасштабних проектів – з професійного навчання, туризму, консалтингу, переробки відходів [7, 31–32].

Пріоритетність створення інкубаторів і невеликих наукових, технологічних чи індустриальних парків зумовлена необхідністю значних капіталовкладень для будівництва інших інноваційних структур, у першу чергу обов'язкової виробничої та побутової інфраструктури технополісів чи регіонів науки. Так, Японія не змогла через дорожнечу проектів побудувати технополіси за десять років і продовжила термін ще на 5–10 років. За оцінками японського міністерства будівництва, тільки вартість будівель і комунікацій в 11 технополісах складе 10,4 млрд. дол., або майже 200 млн. дол. в рік для кожного технополісу [9].

Спрощений механізм інноваційного підприємництва в ТНТЗ можна представити у такому загальному вигляді: базова науково-дослідна установа, що має в своєму розпорядженні необхідні висококваліфіковані кадри, конкурентноспроможні розробки, відповідну інфраструктуру, стає центром формування початкових стадій життєвого циклу продукту або технології з подальшим впровадженням наукових розробок у виробництво (без практичного використання самі по собі технології нікому не потрібні). У цих умовах посилюється роль венчурного підприємництва, яке розглядається як особливий вид економічної діяльності, що передбачає державну і корпоративну підтримку малих форм бізнесу у сфері розробки і виробництва високотехнологічної продукції, створення бізнес-інноваційних структур різних типів. Інноваційні структури шляхом об'єднання та організації наукового і виробничого потенціалу сприяють: перетворенню наукових розробок у ринковий товар, підтримці наукового престижу, залученню талановитих людей (вчених, інженерів, винахідників, менеджерів), які мають ідеї та розробки, створенню нових робочих місць, використанню виробничих потужностей, оновленню основних фондів, забезпеченню появи та розвитку інноваційних підприємств.

Очевидно, що повна інтеграція до ЄС потребує створення сумісної взаємопов'язаної інфраструктури та мереж, а також гармонізованого нормативно-правового середовища. Потрібно зважати на те, що в умовах глобалізації ринків та їхньої взаємозалежності, а також враховуючи, що формування та якість факторів виробництва усе у більшому ступені визначаються наявністю інформації, оскільки успішно функціонувати будуть лише ті підприємства, що зможуть накопичувати, переробляти і використовувати інформацію про ринки, винаходи, нові продукти, пропозиції і ціни постачальників і виробників кінцевої продукції, а також про новий попит з боку потенційних споживачів, інформаційно-комунікаційні технології дозволяють створити високоефективну телекомунікаційну інфраструктуру завдяки поєднанню різних інформаційних систем у транснаціональні мережі [10].

Поширення транс'європейських мереж і пов'язане з цим транснаціональне зрощування інфраструктур [10] для України необхідно розцінювати з наступних позицій:

1. Формування транс'європейських мереж буде активізувати зв'язки, що пролягають через західні прикордонні регіони України, і створювати відповідні економічні імпульси для забезпечення зростання життєвого рівня і довгострокового економічного розвитку.

2. Підключення до транс'європейських мереж можна розглядати як важливий каталізатор розвитку підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності і збільшення чисельності зайнятих; підключення до доступних і економних мереж означає для підприємництва можливість швидкого одержання інформації, що стосується виробництва і ринкових перспектив. Ділові зв'язки на базі сполучених мережевих систем з великими підприємствами та адміністративними мережами зміцнюють їхню конкурентоспроможність, забезпечують контакти з дослідницькими інститутами та усувають властивий їм хронічний дефіцит наукових досліджень і розробок. Завдяки залученню в єдину мережу можна перебороти ізоляцію вітчизняних підприємств, розташованих у слабких у структурному відношенні регіонах.

3. Під час формування і поширення транснаціональних мереж на Україну, що може стати каталізатором підйому економіки, становлення підприємництва і створення нових сфер зайнятості, особливого значення набувають соціальні аспекти об'єднання мереж, вплив цього процесу на політику зайнятості, зміст професійного навчання і підвищення кваліфікації, якість життя суб'єктів ринку праці.

4. У зв'язку з об'єднанням мереж необхідні відповідне пристосування і лібералізація політичних і правових рамок, що передбачає захист прав фізичних і юридичних осіб на взаємодію і взаємне спілкування, захист інформації від кримінальних елементів, забезпечення прав на інтелектуальну власність, захист електронних даних на рівні підприємства і державних установ, контроль за засобами масової інформації і глобальними процесами нагромадження інформації концернами, що діють у сфері мас-медіа, телекомунікацій, комп'ютерного устаткування та його програмного забезпечення, прийняття політичних та юридичних заходів з метою скорочення регіональних розходжень у доступі до визначених мереж.

Отже, можна констатувати, що процес інтегрування України до ЄС вимагає від підприємницьких структур негайного підключення до різних транс'європейських мереж (інформаційно-телекомунікаційних, інноваційних, консалтингових тощо), що забезпечить використання результатів наукових досліджень, стимулювання запровадження інновацій і розвитку людських ресурсів та науково-дослідного потенціалу, позитивно позначиться на регіональному політичному, соціально-економічному і культурному розвитку.

Література

1. Буднікевич І. М., Школа І. М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні. – Чернівці: "Зелена Буковина", 2002. – 200 с.
2. Безчасний Л., Мельник В. Інноваційна модель економічного розвитку України // Журнал європейської економіки. – 2003. – Том 2 (№ 3). – С. 303–315.

3. *Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія* / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко та ін.; за ред. І. М. Школи. – Чернівці, 2003. – 464 с
4. *Савельев Є. В. Європейська інтеграція і маркетинг. Наукові нариси.* – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 482 с
5. *Чухрай Н. Спеціальні економічні зони в регіональній політиці інноваційного розвитку: польський досвід // Регіональна економіка.* – 2001. – № 2. – С. 125–134.
6. *Яремко Л. А. Нова економіка – стратегія майбутнього // Розвиток науково-технологічних парків та інноваційних структур інших типів: Україна і світовий досвід: Матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 23–26 червня 2003).* – Львів, ЛвЦНТЕІ, 2003. – С. 175–176.
7. *Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу / С. Писаренко* – Львів: ІРД НАН України. – 2002. – 84 с.
8. *Инновационные центры XXI века // ММ. Деньги и технологии.* – 2000. – № 8. – С. 25.
9. *Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров “Управление развитием организации”. Модуль 7 / Гунин В. Н. и др.* – М: ИНФРА-М, 2000. – 272 с.
10. *Объединение инфраструктур в транснациональную сеть – катализатор процесса создания единой Европы // Проблемы теории и практики управления.* – 1997. – № 1 // <http://www.ptpu.ru/>.

Редакція отримала матеріал 10 грудня 2007 р.